

## วิเคราะห์ยุทธวิธีการต่อสู้โดยสันติวิธีของเชคดาวิด อัลฟาฏอนี An Analysis of the Tactics of Syekh Daud Al-Fatani Nonviolent Struggle

แวยูโซะ สิดะ<sup>1</sup>, อับดุลล๊ะเต๊ะ สาและ<sup>2\*</sup> และอิสมาแอ สามะ<sup>3</sup>  
Weayosof Sidae<sup>1</sup>, Abdullateh Saleah<sup>2\*</sup> and Ismail Samoh<sup>3</sup>

<sup>1</sup>ปร.ด., ผู้ช่วยศาสตราจารย์, อาจารย์สาขาอุศุลุดดีน คณะอิสลามศึกษาและนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

<sup>2\*</sup>ศษ.ม., ผู้ช่วยศาสตราจารย์, อาจารย์สาขาชะรีอะฮ์ คณะอิสลามศึกษาและนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

<sup>3</sup>ปร.ด., ผู้ช่วยศาสตราจารย์, อาจารย์สาขาชะรีอะฮ์ คณะอิสลามศึกษาและนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

<sup>1</sup>Ph.D., Assistant professor, Lecturer in Usulludin Faculty of Islamic Studies and Laws, Fatoni University

<sup>2\*</sup>M.Ed., Assistant professor, Lecturer in Shariah Faculty of Islamic Studies and Laws, Fatoni University

<sup>3</sup>Ph.D., Assistant professor, Lecturer in Shariah Faculty of Islamic Studies and Laws, Fatoni University

\*Corresponding author, e-mail: abd.lateh@hotmail.com

(Received: January 30, 2023; Revised: December 10, 2023; Accepted: December 30, 2023)

### บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ยุทธวิธีการต่อสู้โดยสันติวิธีของเชคดาวิด อัลฟาฏอนี การเก็บข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาต่าง ๆ พร้อมกำหนดประเด็นหัวข้อย่อย การวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบรายงานเชิงพรรณนาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดการต่อสู้ของเชคดาวิดเนื่องจากช่วงต้นรัตนโกสินทร์ได้เปลี่ยนแปลงสถานะของรัฐปัตตานี จากรัฐอิสระมาเป็นรัฐที่อยู่ภายใต้การปกครองสยาม เชคดาวิดได้เรียนรู้เหตุการณ์ต่างที่เกิดขึ้นในเมืองปัตตานี และปัตตานีได้แยกออกเป็นเจ็ดหัวเมือง นับว่าเป็นยุทธศาสตร์รัฐสยามมีการแบ่งแยกและการปกครอง เพื่อให้ชนชั้นนำปัตตานีอ่อนแอลงเปลี่ยนจากการมีสุลต่านที่มีอำนาจเด็ดขาดเพียงองค์เดียวสู่การมีเจ้าเมืองเจ็ดองค์ ให้มีสถานะอำนาจในระดับเดียวกัน ยุทธวิธีการต่อสู้โดยสันติวิธีของเชคดาวิด อัลฟาฏอนี ท่านได้เห็นการต่อสู้และการสูญเสีย จึงเปลี่ยนเป็นการต่อสู้โดยใช้กำลังและอาวุธ เป็นการต่อสู้โดยการยกระดับวิทยาการอิสลามด้วยวิธีการแต่งหนังสือและเขียนตำราผ่านการเจรจาสันติภาพ

**คำสำคัญ :** ยุทธวิธีการต่อสู้, สันติวิธี, เชคดาวิดอัลฟาฏอนี

### Abstract

This research is qualitative research. The objective is to analyze the peaceful struggle tactics of Sheikh Dawood Al-Fatani, collecting information from documents related to various contents and specifying sub-topics. Analysis and presentation of analysis results in the form of descriptive reports analyzed according to the specified objectives.

The results of the study found that Syekh Daud fighting idea since the early Rattanakosin period changed the state of Patani from an independent state to a state under Siamese rule. Syekh Daud learned of the events that took place in Patani. and Patani was separated into seven cities. Considered to be the strategy

of the Siamese state, there was division and government. To weaken the Patani elite, the change from having a single Sultan with absolute power to having seven governors. to have the same level of power status Syeikh Daud Al-Fatani's method of fighting through peaceful means, he saw the struggle and loss. So it changed to fighting by using force and weapons. It is a struggle by raising the level of Islamic science by writing books and textbooks through peace negotiations.

**Keywords :** Battle tactics, Peaceful means, Syeikh Daud al-Fatani

## บทนำ

ในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ปัตตานีที่ผ่านมามีข้อถกเถียงสำคัญ คือ การเสนอ “จุดเปลี่ยนสำคัญ” (turning point) ทางประวัติศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลงสถานะของปัตตานีที่ไม่ลงตัว มีการเสนอออกมาอย่างแตกต่าง ทั้งนี้จากการศึกษาผู้ศึกษาได้เลือกมองจากทัศนะที่วางจุดเปลี่ยนของประวัติศาสตร์ที่สยามหรือปัตตานีเป็นศูนย์กลางของความเปลี่ยนแปลงซึ่งส่งผลกระทบต่อ การเลือกกรอบเวลา ในการศึกษา การแบ่งกรอบเวลาดังกล่าว สามารถแบ่งได้เป็น 3 ทัศนะ คือ

สุลัฟร วิรุณหะ (2551) ได้กล่าวว่าช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ปี 1785-1812 ตรงกับช่วงรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 2 คือ ช่วงที่เปลี่ยนแปลงสถานะของปัตตานีจากรัฐอิสระมาเป็นรัฐที่อยู่ในกำกับของสยาม สุลัฟร เสนอว่าการแยกปัตตานีออกเป็นเจ็ดหัวเมือง เป็นยุทธศาสตร์ การแบ่งแยกและการปกครอง (divide and rule) เพื่อให้ชนชั้นนำปัตตานีอ่อนแอลงเปลี่ยนจากการมีสุลต่านที่มีอำนาจเด็ดขาดค่องค์เดียวสู่การมีเจ้าเมืองเจ็ดองค์ ที่สถานะอำนาจเท่ากัน

ส่วนอิบรอฮิม ชุกรี (Ibrahim Syukri, 2006) กล่าวว่าในปี ค.ศ.1902 คือช่วงที่สำคัญที่สุดเป็นช่วงที่อัปยศที่สุดในประวัติศาสตร์ปัตตานี กล่าวคือในปีนั้น สยามได้ปลดเจ้าเมืองทั้งหมดออกจากตำแหน่ง อันหมายถึงการสิ้นสุดการปกครอง โดยเจ้าเมืองปัตตานี

พลเมืองไทยแบบปัจจุบัน การมองประวัติศาสตร์ระยะยาวนี้จะช่วยให้เห็นภาพของ ความต่อเนื่องและความเปลี่ยนแปลง ที่ละเอียดอ่อนมากกว่าการมุ่งเน้นพิจารณา “จุดเปลี่ยน” อันเกิดจากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในมิติการเมืองโดยเฉพาะ เหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งเป็นสำคัญ และกลุ่มสุดท้ายมีงานอีกหลายชิ้นที่เสนอ ช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบบมณฑลเทศาภิบาลที่คาบเกี่ยวระหว่าง การปลดเจ้าเมืองในรัชกาลที่ 5 ช่วงเวลาดังกล่าวมีการเปลี่ยนจากระบบเจ็ดหัวเมือง เป็นมณฑลปัตตานีเป็นการกลับไปสู่การมีผู้ปกครองคนเดียว หากแต่ผู้ปกครอง ในตำแหน่งผู้ว่าการมณฑลเป็นคนมาจากศูนย์กลางได้รับการแต่งตั้งจากสยาม (วันอิสซาน ตูแวลิเดะ, 2564)

อย่างไรก็ตามการมองจุดเปลี่ยนสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่หลากหลายนี้ไม่ใช่เรื่องผิด คือ เป็นเรื่องต้องการนำเสนอเป็น การมองในระยะยาวโดยเน้น พลวัตความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างซับซ้อนในช่วงระยะเวลากว่าศตวรรษระหว่างที่สยามแผ่ อำนาจเข้ามาควบคุมปัตตานีโดยตรงมากขึ้นด้วยการแบ่งการปกครอง เป็นเจ็ดหัวเมือง ปี ค.ศ.1808 จนถึงการทำสนธิสัญญาแอง โกลสยาม ปี ค.ศ.1909 ที่นำไปสู่การขีดเส้นเขตแดนที่ชัดเจนระหว่างสยามกับอาณานิคมอังกฤษในมาลายา จนนำไปสู่การผนวก รวมพื้นที่ซึ่งเคยเป็นอาณาจักรปัตตานีมาอยู่ภายใต้การปกครองของสยามอย่างเบ็ดเสร็จ ที่ส่งผลให้เขตแดนปัตตานีและประชาชน ปัตตานีต้องมาเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยอย่างปัจจุบัน กระทั่งสถานะของปัตตานีต้องตกอยู่ภายใต้รัฐไทย ในรูปแบบที่เป็นรัฐ ชาติสมัยใหม่ มีเขตแดนที่ชัดเจน และมีบัตรประชาชนในฐานะเป็นคนไทยด้วย

ทั้งนี้มีการเรียกร้องสู่การต่อสู้ในยุทธวิธีต่าง ๆ เพื่อความคงอยู่ของชาวมุสลิมปัตตานีให้มีตัวตนในแผ่นดินเกิด ด้วยความสูญเสียอย่างมหาศาลที่เกิดขึ้นเป็นช่วง ๆ ทำให้บรรดานักวิชาการในขณะนั้นเห็นชอบที่มีการต่อสู้ในวิธีอื่น ๆ เพื่อลดการ

สูญเสียและมีให้เกิดการสูญเสียอีกต่อไป ด้วยเหตุนี้ทำให้เกิดแรงบันดาลใจให้คณะวิจัยเพื่อศึกษาค้นคว้าข้อมูลและข้อเท็จจริงเพื่อ ความถูกต้องและเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

#### **ขอบเขตและกรอบแนวคิด**

การวิเคราะห์เกี่ยวกับการรู้จักเขตกาวตูด อัลฟาฏอนีกับการเปลี่ยนยุทธวิธีการต่อสู้โดยสันติวิธีนั้น ในบทความนี้ได้กำหนด ขอบเขตและกรอบการศึกษาด้านเนื้อหาสำคัญ ๆ คือ ความเป็นมาของตัวตนคนมลายู ประวัติความเป็นมาของเขตกาวตูด การศึกษา บทบาททางวิชาการและพัฒนาสังคมแห่งความรู้ ความภูมิใจความเป็นผู้รู้ของเขตกาวตูด การเปลี่ยนแนวคิดการต่อสู้ของเขตกาวตูด การเปลี่ยนยุทธวิธีการต่อสู้จากคมดาบเป็นการเขียนตำราและการเจรจา และบทเรียนทางประวัติศาสตร์

#### **ผลการศึกษา**

ความเป็นมาของตัวตนคนมลายู

ความเป็นมาของชาติพันธุ์มลายูบนคาบสมุทรมลายูตามแนวคิดของอาจารย์จิตต์ วงษ์เทศ ย้อนถึงประวัติศาสตร์ว่า รัฐบาลไทยในศรีวิชัยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 1000 หรือ 1100 หรือหากเราย้อนกลับมาอีกก่อนหน้านั้น ประวัติศาสตร์รัฐมลายูมีตั้งแต่ต้น คริสต์ศตวรรษที่ 2 ในสมัยปัตตานียังเป็นรัฐลังกาสุกะ เนื่องจากศรีวิชัยเพิ่งจะมีอำนาจราวคริสต์ศตวรรษที่ 10 เนื่องจากการอพยพ ของชาติพันธุ์มลายูไปโตจากเอเชียกลางเข้ามาในพื้นที่ตั้งแต่ 2500 ปี ก่อนคริสตกาลเสียอีก” (อารีพิน บินจิ และคณะ, 2556) เมื่อมีแนวคิดจากศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ ได้ระบุว่า ศรีวิชัยน่าจะสถาปนาในช่วงเวลาก่อนปี พ.ศ. 1225 เล็กน้อย และท่านเสนีย์ อนุชิต ถาวรเศรษฐ์ เลขานุการคณะกรรมการตรวจสอบหลักฐานอาณาจักรศรีโพธิ์ วุฒิสภา ระบุว่า อาณาจักรศรีโพธิ์ (ศรีวิชัย) สถาปนาขึ้นในวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 1202 (เสนีย์อนุชิต ถาวรเศรษฐ์, 2547) โดยใช้หลักการทางดาราศาสตร์ฟิสิกส์ ตรวจสอบว่าวันที่ จากเหตุการณ์ทางดาราศาสตร์ ที่อ้างอิงถึงในตำนานท้องถิ่นเกี่ยวกับการสถาปนาอาณาจักรที่ว่า หลังเสร็จสิ้นสงครามแย่งชิง ต่อมาได้เกิดสุริยคราสแหวนเพชรขึ้นในท้องที่ดังกล่าว หลังจากนั้นอีก 7 วัน มหาราชทั้งสองได้ทำพิธีบรมราชาภิเษกที่เขาสวรรณ บรรพต แล้วขึ้นครองราชสมบัติ สถาปนาอาณาจักรศรีโพธิ์ ส่วนที่ตั้งเมืองหลวง มีการถกเถียงกันจนปัจจุบันก็ยังไม่ได้ข้อยุติ แต่มี สองแนวคิดที่เชื่อกันอยู่คือ คู่มือเมืองไชยา-สุราษฎร์ธานี และที่เมืองปาเล็มบัง (สุมาตรา) ทั้งนี้เพราะมีหลักฐานเป็นจารึกชัดเจนว่า ปี พ.ศ. 1369 พระเจ้าศรีफलบุตร (ครองชวากลาง) พระนัดดาในพระเจ้าศรีสงครามธรรมาธิราช (ครองทั้งศรีวิชัยและชวากลาง) ยกทัพ จากชวากลางมาตีศรีวิชัยจากพระใหญ่ (พระนัดดาอีกสายของพระเจ้าศรีสงครามฯ ที่ครองศรีวิชัย) แล้วจึงได้ราชสมบัติไป (เสนีย์ อนุชิต, 2547: บทนำ)

ทั้งนี้เมื่อพูดถึงชาวมลายูภาคใต้ท่านกัณหา แสงรายา (2553) กล่าวว่า “ในความขมุกขมัวของสังคมมลายูมุสลิมท้องถิ่น ชายแดนใต้ ผู้คนรับรู้เพียงปัญหาแห่งความรุนแรง ต่างบาดเจ็บล้มตายเป็นไปไม่เว้น วรรณกรรมจากพื้นที่แม้จะไม่มากนัก และส่วนใหญ่เขียนขึ้นจากคนนอกที่เฝ้ามองเหตุการณ์ แต่ก็พอตอบคำถามให้เห็นถึงเลือดเนื้อและจิตใจของคนในพื้นที่แห่งความขัดแย้ง” ผู้คนที่นั่นมีชีวิตและเลือดเนื้อเฉกเช่นเดียวกับผู้คนทั่วประเทศนี้ คือมีทั้งทุกข์และสุขคละเคล้ากันไป แต่ก็เปี่ยมด้วยมิติความเป็น มนุษย์เหมือน ๆ กัน

ผู้วิจัยเห็นว่า เพื่อการศึกษาและความพยายามทำความเข้าใจชีวิตและสังคมของผู้คนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีความเป็นมาในพื้นที่ ของตนเองมานับพันปี และแน่นอนว่าได้ประสบและกำลังประสบกับความเปลี่ยนแปลงอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง โดยเฉพาะใน ท่ามกลางกระแสแห่งโลกาภิวัตน์ยุคข่าวสารในปัจจุบัน วรรณกรรมที่เข้มข้นเหล่านี้ซึ่งเขียนขึ้นจากคนในพื้นที่ สามารถสะท้อน ทั้งปัญหาและรากเหง้าของปัญหาได้ไม่มากนักน้อย กัณหา แสงรายา (2553) ได้ให้ความเห็นว่า “ในพื้นที่ของภาคใต้ตอนล่างซึ่ง ชาวมลายูอาศัยอยู่กว่าร้อยละ 80 นั้น มีปราชญ์และผู้รู้จำนวนมากที่สร้างชื่อเสียงขจรขยายไปทั่วทั้งภูมิภาคมลายู อาทิ ท่านเขตกาวตูด อับดุลเลาะห์ อับดุลกอฎิร อัลฟาฏอนี และเขตกาวตูด บิน มูฮัมหมัดเซน อัลฟาฏอนี เพียงแต่ไม่รู้จักในส่วนกลางเท่านั้น งานสร้างสรรค์ไม่ว่าจะเป็นทางด้านวิชาการ โดยเฉพาะวิชาการศาสนาอิสลามและกวีนิพนธ์ภาษามลายู-อาหรับ มีเป็นจำนวน มหาศาลและเป็นที่ยอมรับในมุสลิมและโลกตะวันตก” (กัณหา แสงรายา, 2553)

หากเรามองดูตัวตนของคนมลายูมุสลิมในพื้นที่ว่า เป็นเจ้าแห่งปัญหาในที่จริงแล้วมุสลิมมีคำสอนจากบรรดานักปราชญ์อุลามาย เป็นกลุ่มคนรักสันติอยู่แล้ว และเชื่อว่า การมีการสู้รบเกิดขึ้นในอดีตเป็นการปกป้องศาสนาที่เขารัก และความเป็นชาติพันธุ์มลายูให้คงอยู่ตลอดไป

### ประวัติความเป็นมาของเชคดาอุด

เชคดาอุด อัลฟาฏอนีย มีชื่อเต็มว่า หะยีวันดาอุด บินวันอับดุลลอฮ์ บินวันอิดริส อัลยาวิ อัลฟาฏอนีย อัลมลายูวีย เกิดวันที่ 1 มุฮัรรัม ปี ฮ.ศ. 1184 ซึ่งตรงกับวันที่ 7 พฤษภาคม ค.ศ.1769 หรือ พ.ศ.2312 ณ บ้านปาละ คลองกรือเซะ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี (ท่านเกิดในช่วงสมัยต้นรัตนโกสินทร์) (แวญโซะ ลีเคะ และคณะ, 2555) บิดาชื่อวันอับดุลลอฮ์ บินวันอิดริส มารดาชื่อ วันฟาฏิมะฮ์ ท่านสิ้นชีพวันที่ 22 เดือนร่อฎับ ปี ฮ.ศ. 1263 ซึ่งตรงกับวันที่ 8 กรกฎาคม ปี ค.ศ.1847 หรือ พ.ศ.2390 รวมอายุ 78 ปี ที่เมืองกูอูฟ ประเทศซาอุดีอาระเบีย (Che Daud, 2012)

เชคดาอุด บินอับดุลลอฮ์ อัล-ฟาฏอนีย เป็นอุลามายที่ยิ่งใหญ่ท่านหนึ่งแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ท่านเป็นอุลามายที่ชำนาญในด้านสาขาวิชาฟกษ อุศูลุดดีน หะดีษ ตะเศวฟและวิชาหลักภาษาอาหรับ ท่านเป็นอุลามายท่านหนึ่งที่มิพบทบาทสำคัญมากในด้านการศึกษาด้านเฉพาะของท่่านด้านการสอนและการเขียนตำรา ท่านสามารถเขียนตำราได้ถึงปะละ 2 เล่ม จนกระทั่งท่านเขียนตำราได้เป็นสิบ ๆ ชิ้น ทั้งที่เป็นตำราชั้นเล็กและชั้นใหญ่รวมถึง 101 เล่ม (H.W.M. Shaghir Abdullah, 1987) ซึ่งในจำนวนนี้มีทั้งที่เป็นภาษามลายูอาหรับและภาษาอาหรับอันประกอบด้วยสาขาวิชา ฟกษ อุศูลุดดีน หะดีษ ตะเศวฟ ตารีกัต เอรอดอาชการอัดอียะฮ์การแพทย์ เป็นต้น ตำราของท่านได้รับการตีพิมพ์และนำมาใช้เป็นหนังสือแบบเรียนซึ่งเป็นตำราหลักในสถาบันศึกษาปอเนาะทั้งในและต่างประเทศนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเชคดาอุด บิน อับดุลลอฮ์ อัล-ฟาฏอนีย เป็นนักเขียนที่มีผลงานมากมายและโดดเด่นแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะท่านมีส่วนในการผลิตผลงานทางวิชาการทางด้านศาสนาหลากหลายและได้กลายเป็นข้อมูลที่สำคัญยิ่งในการเรียนการสอน ซึ่งเป็นรากฐานที่เป็นความจริงในการพัฒนาอิสลามศึกษาในภูมิภาคปัตตานีและสวนอื่นๆของคาบสมุทระและหมู่เกาะมลายูด้วยเหตุผลดังกล่าวเหมาะสมหรือสมควรอย่างยิ่งที่เชคดาอุด บิน อับดุลลอฮ์ อัล-ฟาฏอนีย ด้รับยกย่องเป็น “บิดาอิสลามศึกษาแห่งภูมิภาคปัตตานี” ในฐานะที่ท่านเป็นอุลามายผู้ยิ่งใหญ่ในที่สุดชื่อของท่านได้รับการบันทึกในสารานุกรมอิสลาม (Encyclopedia of Islam) ว่าเชคดาอุด บิน อับดุลลอฮ์อัล-ฟาฏอนียเป็นอุลามายปัตตานีเพียงท่านเดียวที่ได้รับการบันทึกชื่อในสารานุกรมอิสลาม (พีรยศ ราธิมมูลา, 2545)

### การศึกษาบทบาททางวิชาการและพัฒนาสังคมแห่งความรู้

การศึกษาแรกเริ่ม ท่านศึกษาหาความรู้ด้านอิสลามศึกษากับพ่อและลุงของท่าน คือ เชคศอฟียุดดีนเป็นเวลา 5 ปี ที่ปัตตานี หลังจากนั้น เมื่อท่านอายุ 16 ปี ท่านเดินทางไปศึกษาต่อ ณ อาละห์ ประเทศอินโดนีเซียเป็นเวลา 2 ปี หลังจากนั้นเมื่อท่านอายุครบ 18 ปี ท่านเดินทางไปศึกษาต่อ ณ เมืองมังกะฮ์เป็นเวลา 30 ปี และเดินทางไปศึกษาต่ออีก 5 ปี ณ เมืองมะดีนะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย (แวญโซะ ลีเคะ และคณะ, 2555)

บทบาทด้านวิชาการและพัฒนาสังคมแห่งวิทยาการความรู้ ในขณะที่ท่านอยู่มังกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย 30 ปี ระหว่างเรียนหนังสือท่านได้ใช้ความรู้ความสามารถของท่าน สอนหนังสือในมัสยิดอัลหะรอม รวมทั้งแต่งและแปลตำราต่าง ๆ มากมายเกือบ 100 เล่ม มีทั้งภาษามลายู อักษรยาวี และอาหรับ ตำราที่ได้รับการยอมรับและยังเป็นตำราที่สอนอยู่ในสถาบันปอเนาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้และประเทศอาเซียน ซึ่งตำราของเชคดาอุด โดยภาพรวมแล้วจะเป็น 2 รูปแบบด้วยกัน คือ ตำราที่แปลจากภาษาอาหรับ เช่นอัล-บะฮ์ญะฮ์ อัล-มรียะฮ์ (المنهاج المرضية) และตำราที่ท่านเขียนขึ้นเองโดยใช้ภาษามลายูอักษรยาวี เช่น ฟุร้อ อัล-มะสาอิล (فروع المسائل) ตำราของท่านจะแบ่งเป็น 2 ประเภทด้วยกัน คือ ตำราที่เขียนเป็นหนังสือสาขาวิชาต่อ 1 เล่มหรือบทหนึ่งต่อ 1 เล่ม เช่นตำราบูฆะฮ์ อัล-กุลลาบ (بغية الطالب) มุนะฮ์ อัล-มุศ็อลลีย (منية المصلي) และบุลugh อัล-มะรอม (بلوغ المرام) เป็นต้น และตำราที่รวมกันหลายสาขาวิชาด้วยกันในเล่มเดียวซึ่งจะมีทั้งวิชาอุศูลุดดีน ฟกษและตะเศวฟรวมกันเล่มเดียวกัน เช่น สุลัม อัล-มูบตาดี (سلم المبتدي) อัล-ญะวาหิร อัล-สะนิยะฮ์ (الجواهر السنية) และฟุร้อ อัล-มะสาอิล (فروع المسائل) เป็นต้น

สำหรับตำราที่ได้มีอิทธิพลเป็นอย่างสูงในการเปลี่ยนแปลงการต่อสู้ด้วยกำลังสู่การต่อสู้ในรูปแบบอื่น ซึ่งปรากฏในหนังสือของท่านชื่อว่า มุนยะฮ อัล-มุศออลีย (منية المصلي) ประมาณ 3-4 หน้าสุดท้ายก่อนจบหนังสือดังกล่าว ซึ่งผู้วิจัยได้เห็นว่า ท่านได้แตะประเด็นเกี่ยวกับอำนาจการแก้ปัญหาและการบริหารสังคมนั้นต้องเป็นด้วยเจราสู่สันติ และการปรับปรุงพัฒนาให้เป็นไปตามคำสอนของภาษาเป็นอย่างมากและพยายามใกล้ชิดกับการแก้ปัญหาเปลี่ยนจากการต่อสู้ด้วยกำลัง เป็นต้น (แวยูโซะ สิตะและคณะ, 2555)

การสอนหนังสือของท่านก็จะมีนักเรียนนักศึกษาจากประเทศไทย มาเลเซีย อินโดนีเซีย สิงคโปร์ บรูไน ฟิลิปปินส์ และกัมพูชา นักศึกษาเหล่านั้นส่วนหนึ่งกลับประเทศของตนได้มาเปิดสถาบันการศึกษา เป็นผู้นำชุมชน และใช้ความรู้ความสามารถอบรม สั่งสอนชุมชนของตนต่อ ๆ กันมาจวบจนปัจจุบัน ทั้งนี้ไม่เพียงแต่ท่านมีผลงานทางวิชาการเท่านั้น แต่ด้วยความเป็นคนที่มีภาวะผู้นำสูง ในช่วงทำพิธีฮัจญ์ท่านยังอุทิศเวลาของท่าน บริหาร ดูแลผู้ที่ไปทำฮัจญ์จากประเทศไทยและอาเซียนตลอดจนรับผู้สนใจสมัครเป็นนักเรียนเรียนกับท่านที่เมืองมักกะฮ์ เพื่อดำเนินบทบาทในการสืบทอดการต่อสู้ผ่านกระบวนการพัฒนาอารยธรรมอิสลามโดยนักเรียนเหล่านั้นกลับมาเปิดสถาบันปอเนาะโดยใช้ตำราของท่านมาสารต่อสถาบันปอเนาะจนถึงทุกวันนี้

### ความภูมิใจความเป็นผู้รู้ของเชคดาวูด

ในสังคมมุสลิม ผู้นำศาสนา หรือตามภาษาพื้นบ้าน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้เรียกว่า โต๊ะครู ซึ่งมาจากภาษามลายูกลางว่า ส่วนชู หรืออาจมาจากคำว่า 'ครู' หรือ 'ครู' นั่นเอง แต่ในภาษาอาหรับ หรือในภาษาที่ชาวมุสลิมทั่วไปอาจเรียกอย่างยกย่องว่า อาลิม (ผู้รู้ 1 คน เป็นเอกพจน์) หรือ อุละมาอ์ (ผู้รู้หลายคน เป็นพหูพจน์) โดยมีรากศัพท์พัฒนามาจาก อัลิม คือความรู้ โต๊ะครู หรือ อาลิม และ อุละมาอ์ จึงให้ความหมายถึง ผู้รู้และบรรดาผู้รู้ ในที่นี้คือ รู้ในศาสตร์ของอิสลาม หรืออิสลามศึกษานั้นเอง ในขณะที่ผู้รู้หลายคนมีความรู้ที่ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงรู้ในเรื่องศาสนาเท่านั้น แต่หมายถึงรู้เรื่องอิสลามที่เกี่ยวข้องศาสตร์อื่น ๆ อีกด้วย การแพทย์ ดาราศาสตร์ การเมือง และสังคม

ท่านศาสดามุหัมมัด คีอลา ได้กล่าวถึงความประเสริฐของบรรดาอุลามะฮ์ว่า “เปรียบเสมือนผู้รับมรดกของบรรดานบี (ศาสดาทั้งหลาย)” บุคลิกภาพของผู้รู้จะต้องมีภาพสะท้อนของบรรดาศาสดาทั้งหลาย ทรัพย์สินเงินทอง ลาภยศ สรรเสริญ จะต้องไม่เป็นตัวบั่นทอนการนำเสนอสัจธรรมสู่มวลชน หรือสู่สังคม การสงบเสถียร เจริญตัว และอยู่อย่างพอเพียง พึงใจต่อความเมตตาปรานีของอัลลอฮ์ และที่สำคัญที่สุดของภาระหน้าที่ของอุลามะฮ์ หรือโต๊ะครู นั่นคือ การรับใช้มนุษย์และสังคม ตลอดจนรับผิดชอบสังคมในความดี และความชั่วที่เกิดขึ้น

ตั้งแต่อดีตที่ผ่านมา อุละมาอ์ในภาคใต้มีบทบาทในสังคมมากในการชี้แนะความถูกต้องให้กับสังคม และในบรรดาอุลามะฮ์ภาคใต้ที่มีอิทธิพลต่อบรรดาอุลามะฮ์ด้วยกันและชุมชนมุสลิมภาคใต้และประเทศอาเซียนคือ เชคดาวูด อัลฟาฏอนี เพราะท่านเป็นทั้งครูผู้สอนและแต่งตำราอิสลามศึกษาเกือบ 100 เล่ม และหนังสือของท่านยังเป็นหนังสือเรียนในหลักสูตรอิสลามศึกษาในสถาบันปอเนาะและเป็นหนังสืออ้างอิงในสถาบันการศึกษาอิสลามในกลุ่มประเทศอาเซียน

พริยศ ราฮิมมูลา (2565) อดีตนักวิชาการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ได้กล่าวว่า ภาคใต้ตอนล่างเป็นดินแดนที่อยู่ติดทะเลและเคยมีความสัมพันธ์ทางการค้ามากมาย มีเครือข่ายแลกเปลี่ยนทางการค้า ศาสนา และวัฒนธรรม มีพัฒนาการทางเศรษฐกิจและการเมืองของท้องถิ่นที่มีลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นที่แตกต่างกัน มีประวัติศาสตร์อันยาวนานตั้งแต่ศตวรรษที่ 14 ถึงศตวรรษที่ 18 ประมาณ 500 ปีเศษ มีวิวัฒนาการที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งเห็นได้จากโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่ชาวมุสลิมในดินแดนแถบนี้ มีความภาคภูมิใจกับนครรัฐมุสลิมปัตตานี 3 ประการ หนึ่งในสามคือ ความภูมิใจในฐานะที่เป็นศูนย์กลางการศึกษาอิสลามแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 ถึงต้นศตวรรษที่ 20 มี 2 สถาบันการศึกษาที่เรียกว่า "ปอเนาะ" และสถาบัน "อุลามะฮ์" (ผู้รู้หรือนักปราชญ์) ที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของโลกลามูและโลกอาหรับจนถึงทุกวันนี้ มีอุลามะฮ์, ปัตตานีที่มีคุณภาพมีความสามารถเชี่ยวชาญ เช่น เชค ดาวูด บิน อับดุลเลาะฮ์บินอิเดริส อัล - ฟาฏอนี (Sheikh Davd bin Abdullah bin Idris al-Fatani) และเชค อะหมัด บิน มูฮัมหมัด เชน บินมูสตอฟา อัล - ฟาฏอนี (Sheikh Ahmad bin Muhammad



Zain bin Musfafa al Fatani) ฯลฯ ซึ่งผลงานของท่านเหล่านี้เรียกว่า " กิตับายาวี " (Kitab Jawi) เป็นตำราที่ใช้กันแพร่หลายในสถาบันปอเนาะต่างๆ หรือมีสยิดและสุเหร่าในสังคมมุสลิมแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่ศตวรรษที่ 19

ทีมวิจัยเชื่อว่า การต่อสู้ด้วยกำลังนั้น มีขอบเขตที่ชัดเจน ที่ระบุอยู่ในอัลกุรอานดังนี้

ความว่า “อัลลอฮ์มิได้ทรงห้ามพวกเจ้าเกี่ยวกับบรรดาผู้ที่มิได้ต่อต้านพวกเจ้าในเรื่องศาสนา และพวกเจ้ามิได้ขับไล่พวกเจ้าออกจากบ้านเรือนของพวกเจ้าในการที่พวกเจ้าจะทำความดีแก่พวกเขา และให้ความยุติธรรมแก่พวกเขา แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรักผู้มีความยุติธรรม” (สุเราะห์อัลมมุดะฮานะฮ์ :8)

จากโองการดังกล่าว ให้ความหมาย อัลลอฮ์มิได้ทรงห้ามพวกเจ้าในการที่จะทำความดีและให้ความยุติธรรมกับบรรดาผู้ที่มิได้ต่อต้านพวกเจ้าในเรื่องศาสนา และมีได้ขับไล่บรรดาสตรีและเด็ก ๆ ของพวกเจ้าออกจากบ้านเกิดเมืองนอน แต่ในกรณีเกิดเหตุการณ์ตรงข้ามพระองค์อัลลอฮ์ห้ามพวกเจ้ามิให้เป็นมิตรกับ ตามคำประกาศของโองการอัลกุรอานไว้ว่า

ความว่า “แต่ว่าอัลลอฮ์ทรงห้ามพวกเจ้าเกี่ยวกับบรรดาผู้ต่อต้านพวกเจ้าในเรื่องศาสนา ละขับไล่พวกเจ้าออกจากบ้านเรือนของพวกเจ้า และช่วยเหลือให้ขับไล่พวกเจ้าในการที่พวกเจ้าจะผูกมิตรกับพวกเขาและผู้ใดผูกมิตรกับพวกเขา คนเหล่านั้นพวกเขาเป็นผู้ธรรม” (สุเราะห์อัลมมุดะฮานะฮ์ :9)

จากโองการดังกล่าว ให้ความเข้าใจว่า อัลลอฮ์ทรงห้ามพวกเจ้ามิให้เป็นมิตรกับบรรดาผู้ที่ต่อต้านพวกเจ้าในเรื่องศาสนา และช่วยเหลือศัตรูให้ขับไล่พวกเจ้าออกจากบ้านเกิดเมืองนอนของพวกเจ้า และถ้าผู้ใดฝ่าฝืนคือผูกมิตรกับพวกเขาเหล่านั้นเขาก็เป็นผู้ธรรมและได้รับการลงโทษ

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การต่อสู้เพื่อความสันติภาพและการอยู่ร่วมกันบนความหลากหลายวัฒนธรรมนั้น ซึ่งมีใช้ต่อสู้ด้วยกำลังเสมอ ทั้งนี้เนื่องจากการปฏิวัติในอิสลามถูกแบ่งเป็น ปฏิวัติอัลนัฟสู (ต่อสู้จากการกระทำกิเลสต่างๆ ต่อสู้จากมารร้าย) เป็นต้น และผู้วิจัยเชื่อว่า การไม่กลับมาของเชกดาอุดสู่การต่อสู้ด้วยดาบนั้น เนื่องจากท่านเห็นการสูญเสียที่เกิดขึ้น ซึ่งไม่ใช่การสูญเสีย เพียงแค่ชีวิตและทรัพย์สินเท่า แต่ยอมแลกไปถึงการเสียสิทธิและเอกราชในขั้นต่อไป

#### การเปลี่ยนแนวคิดการต่อสู้ของเชกดาอุด

สำหรับการเปลี่ยนแปลงทางยุทธวิธีของเชกดาอุดในการต่อสู้เพื่อคงอยู่ของชาวมลายูมุสลิมนั้นเปลี่ยนเป็นการต่อสู้ด้วยสันติวิธีนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า การฝ่ายแพ้หลาย ๆ ครั้งนั้น ย่อมทำให้เกิดการสูญเสียมากมาย โดยเฉพาะชีวิตและทรัพย์สิน ทั้งนี้เนื่องจากธรรมชาติของการสู้ในพื้นที่ในช่วงนั้น (ในช่วงประวัติการต่อสู้ของเชกดาอุด) ส่วนมากผู้เข้าร่วมสงครามจะเป็นนักศึกษาปอเนาะ กล่าวคือ หากเราย้อนยติประวัติศาสตร์การต่อสู้ของเชกดาอุด ในราวปี ค.ศ. 1831/1832 ณ. ตอนนั้นเชื่อว่า อาสาสมัครที่พยายามเสริมกำลังทหารเพื่อปกป้องบ้านเมืองในการรุกรานของสยามเป็นนักศึกษาปอเนาะ จนทำให้หลาย ๆ ผู้เกิดการสูญเสียและยังเชื่ออีกว่า การปกป้องศาสนาและอารยธรรมให้คงอยู่กับบ้านเมืองนั้น ส่วนหนึ่งมาจากศึกษาและแต่งตำรา และเชกดาอุดเองก็เป็นนักศึกษาปอเนาะพร้อมกับนักศึกษาคนอื่น ๆ ได้เข้าร่วมรบในสงครามปัตตานี-สยาม ซึ่งการรบในครั้งนั้น ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ชาวมลายูประกอบด้วยปัตตานี เคดาห์ กลันตัน และตรังกานู แต่ทัพมลายูแตกพ่าย การสงครามครั้งนี้ท่านได้เสียเพื่อนรัก ท่านอับดุลคอดัด อัลปาเล็มบานี เป็นชาวอินโดนีเซียที่ศึกษาในสถาบันปอเนาะแห่งที่ได้เข้าร่วมสงคราม และท่านได้เสียชีวิตจากการสู้รบครั้งนี้ การสูญเสียครั้งนี้ทำให้เชกดาอุดหลบหนีไปกับกองทัพชาวตรังกานู ซึ่งอาศัยอยู่กับญาติของที่รัฐตรังกานู (ราว ค.ศ. 1845 / 1846) การสูญเสียครั้งนี้ ท่านได้เปลี่ยนวิธีการต่อสู้จากการต่อสู้ด้วยดาบเปลี่ยนเป็นการต่อสู้ด้วยการเจรจาสันติภาพ ซึ่งในอีกด้านหนึ่งท่านได้ยกระดับการศึกษาและการแต่งตำราให้แก่ชาวมลายูปัตตานีในสมัยนั้น โดยจากนั้นหลังจากนั้นท่านได้เดินทางกลับสู่มัสกะฮ์ เพื่อพัฒนาการแต่งตำรา และให้ทุนการศึกษาให้นักศึกษามลายูปัตตานีมาเรียนที่นั่น พร้อมรับตำราจากดาอุดมาเป็นหนังสือเรียนสถาบันปอเนาะในปัตตานีต่อไป และตำรา หนังสือของท่านยังเป็นตำราเรียนให้แก่นักศึกษาปอเนาะมาจนถึงปัจจุบัน

การกลับไปยังเมืองมัสกะฮ์ในครั้งนี้เป็นการเปลี่ยนแนวคิดจากการต่อสู้ที่ทำให้เกิดสูญเสียต่าง ๆ และการต่อสู้ครั้งนี้ควรต้องใช้วิธีอื่น ๆ เช่น การเขียนตำรา การเขียนหนังสือเพื่อยกระดับอารยธรรมอิสลามให้กับคนมลายูให้สูงขึ้น ตลอดจนเปลี่ยนยุทธวิธี

การต่อสู้ด้วยดาบเป็นการเจรจาสันติภาพ เชื่อว่า ผู้ที่สานต่อด้านการเจรจาสันติภาพในยุคต่อมา ดังเช่น ท่านหะยีสุหลง รวบรวมประมาณปี ค.ศ. 1924 เป็นต้น

### อภิปรายผล

#### ประเด็นการเปลี่ยนยุทธวิธีการต่อสู้จากคมดาบเป็นการเขียนตำราและการเจรจา

เมื่อไปค้นพิจารณาในงานเขียนของท่านเชคดาอุดนั้น ไม่ปรากฏเห็นเกี่ยวกับการเล่าบอกถึงการต่อสู้ในอิสลาม เนื่องจากในสมัยก่อนหน้ามีการตกลงเจรจาซึ่งนำไปสู่ความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างรัฐสยามกับรัฐปัตตานี โดยเฉพาะในสมัยราชวงศ์ศรีวังสา ในราชสมัยราชกาลที่ 2-3 สมัยกษัตริย์มันศูร ชาฮ์ และกษัตริย์มูศ็อฟฟาร์ ชาฮ์ และสมัยราชที่ 6 ราชูปริภคย์ของราชวงศ์ศรีวังสา ทำให้บ้านเมืองมีความสงบ นอกจากมีการขยายด้านธุรกิจการค้า โดยเฉพาะในสมัยราชูปริภคย์ เป็นการส่งปืนใหญ่ปัตตานีขายให้แก่ญี่ปุ่นผ่านกษัตริย์ไทยในสมัยอยุธยา เป็นต้น

ท่านเชคดาอุดหลังจากถอยห่างจากสงครามและมีการสูญเสียท่านเดินทางกลับเมืองมังกะฮ์ เพื่อสานต่อบทบาทในการการสอนและการเขียนตำรา ตลอดมาในการเขียนตำราของท่านไม่มีการกล่าวถึงเรื่องญิฮาดและสงครามแต่อย่างใด ท่านมีหนังสือและงานเขียนของท่านมีความหลากหลายเป็นจำนวนถึง 80 เล่ม แต่ท่านมิได้กล่าวเลยในเรื่องที่เป็นบ่อเกิดแห่งสูญเสีย นอกจากปรากฏในหนังสือมุนียตุลมุศอลลี ในบทสุดท้ายเขียนด้วยประมาณ 7 หน้าตั้งแต่หน้า 31-37 แต่ไม่ใช่เป็นเรื่องสงครามหรือญิฮาดโดยตรง ซึ่งตั้งหัวข้อว่า (مسألة السلام) ความว่า เพื่อความสงบนี้ได้รับประโยชน์สมบูรณ์ และการกล่าวในเนื้อหาที่ได้รับประโยชน์ เป็นเรื่องความรับผิดชอบของผู้ผู้นำในสังคม ระหว่างยุติธรรมและไม่ยุติธรรม ท่านได้ยกอิงการในอัลกุรอานกล่าวไว้ว่า

ความว่า “โอ้ ดาอุด เราได้ให้เจ้าเป็นผู้สืบทอดในแผ่นดิน ดังนั้นเจ้าจะอยู่ท่ามกลางผู้คนด้วยความจริงอย่างยุติธรรม และอย่าปฏิบัติตามกิเลสตัณหา และมันจะถูกชักนำให้หลงทางของพระเจ้า ผู้ที่หลงจากทางของอัลลอฮ์จะได้รับการลงโทษอย่างสาหัสเพราะพวกเขาลืมวันกิยามะฮ์” (สุเราะห์ศ็อด, 28-29)

ข้อเขียนดังกล่าวที่แสดงถึงท่านไม่มีมูลเกี่ยวกับการปลุกระดมเพื่อมีการต่อสู้แต่อย่างใด และส่วนมากท่านจะบอกถึงเรื่องเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยประวัติศาสตร์ของท่านอุมัร ในการใช้กลยุทธ์การปกครองและปรับใช้นโยบายที่ยึดหลักความยุติธรรมในหลาย ๆ ด้านอย่างเคร่งครัด และข้อเขียนของท่านที่ปรากฏส่วนมากพูดถึงเรื่องสังคมและแก้ปัญหาความขัดแย้งสังคมและท่านก็เสนอว่า วิธีการแก้ปัญหาคือความขัดแย้งนั้น คือ ตกลงกันได้ระหว่างคู่ขัดแย้ง ด้วยการขอร้องยกโทษตลอดจนมีความเจรจาพูดคุยให้เข้าใจถึงแก่นแท้ของปัญหา เป็นต้น

ประเด็นที่สองที่ท่านพยายามผลักดันแต่ยังไม่เกิดขึ้นในสมัยของท่าน คือ การตกลงการเจรจากับฝ่ายตรงข้าม คือ รัฐสยาม ต่อมาการเจรจานั้นเกิดขึ้นในช่วงสุดท้าย ในช่วงที่ปัตตานีขาดอำนาจอย่างเต็มที่ คือ ในปี ค.ศ.1902 หรือใน ปี พ.ศ. 2445 คือ ช่วงที่สำคัญที่สุดเป็นช่วงที่อภัยที่สุดประวัติศาสตร์ปัตตานี กล่าวคือในปีนั้น สยามได้ปลดเจ้าเมืองทั้งหมดออกจากตำแหน่ง อันหมายถึงการสิ้นสุดของการปกครอง โดยเจ้าเมืองปัตตานีในสมัยนั้นและเรื่องนี้ได้มีบทความของอดัม จอห์น มอนสันตีสัญญาแองโกลสยาม 1909 ว่าเป็น “โคกนาฏกรรม” ที่บริติชมาลายาในงานกลุ่ม Siamese-centric Historiography และ Patani-centric Historiography และจุดยืนของประวัติศาสตร์สยามมีจุดยืนตัดสินใจกันโดยละเลยความเห็นของผู้ปกครองและประชาชนเมืองมลายู จนมองไม่เห็นพลังและความเคลื่อนไหวอันซับซ้อนของผู้คนปัตตานีที่มีส่วนร่วมกับ ความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ อดัม จอห์น ยังชี้ถือว่าสนธิสัญญาแองโกล สยาม 1909 ถูกใช้เป็นหลักฐานว่าปัตตานีถูกยึดเป็นอาณานิคม และถูกใช้อ้างว่าเป็นรากฐานของการต่อสู้ของประชาชนปัตตานีมาจนถึงทุกวันนี้ (Muhamad Hasan, 1968)

สำหรับหลักการและยุทธวิธีที่ท่านได้สร้างขึ้นมาก็เพื่อรองรับให้ชนรุ่นหลังนั้น ส่วนหนึ่ง คือ ตำราต่างๆของท่านนำมาสู่การแบบเรียนในสถาบันปอเนาะ ไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นการต่อสู้ด้วยญิฮาด หากเราไปค้นหาในงานตำราที่ท่านทำได้นั้น ณ ปัจจุบันนี้ ยังไม่ปรากฏข้อมูลเกี่ยวกับญิฮาด นอกจากมีตำราเล่มเดียวที่มีหัวข้อในตอนท้ายของหนังสือมุนียตุล อัลมุศอลลี ตามที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่า การดำเนินต่อไปในการต่อสู้นั้น ย่อมไปในเชิงเจรจาเพื่อสันติภาพ และการยกระดับการศึกษาและความรู้ให้แก่ชนรุ่นหลัง เพื่อก้าวหน้าและการพัฒนาต่อไป ทีมวิจัยเชื่อว่า ด้วยเหตุดังกล่าวมีการสานต่อจากแนวคิดการเจรจา

โยสันติภาพนั้น คือ ท่านหะยีสุหลง ซึ่งท่านเองไม่ได้มีแนวคิดที่จะต่อสู้ด้วยดาบ เพียงแค่ขอสิทธิใน 7 ข้อที่ชาวมุสลิมทุกคนใช้ในฐานะเป็นคนไทยที่มีตนภูมิหยุดเป็นผู้ช่วยเจรจา เนื่องจากทางการไม่ค่อยเข้าใจถึงเป้าหมายบทบาทของท่านจนทำให้เกิดการสูญเสีย

การขอสิทธิใน 7 ประเด็น มีดังนี้ 1) ขอให้แต่งตั้งบุคคลคนหนึ่งซึ่งมีอำนาจเต็มมาปกครองใน 4 จังหวัด คือ จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล ให้มีอำนาจที่จะปลด ระวัง หรือโยกย้ายข้าราชการได้ บุคคลผู้นี้จักต้องถือกำเนิดในจังหวัดใดจังหวัดหนึ่งของ 4 จังหวัดและจักต้องได้รับการเลือกตั้งมาจากประชาชนใน 4 จังหวัดนั้น 2) ข้าราชการใน 4 จังหวัด จักต้องเป็นมุสลิม จำนวน 80% 3) ให้ใช้ภาษามลายูและภาษาไทย เป็นภาษาราชการของ 4 จังหวัด 4) ให้ใช้ภาษามลายูเป็นภาษากลางของการสอนในโรงเรียนชั้นประถม 5) ให้ใช้กฎหมายมุสลิมในศาสนา แยกออกไปจากศาลจังหวัด ซึ่งเคยมีผู้พิพากษาเป็นมุสลิม (Kathi) นั่งพิจารณาร่วมด้วย 6) ภาษีเงินได้และภาษีทั้งปวงที่เก็บจากประชาชนใน 4 จังหวัด จักต้องใช้จ่ายเฉพาะใน 4 จังหวัดเท่านั้น 7) ให้จัดตั้งคณะกรรมการมุสลิม มีอำนาจเต็มในการดำเนินการเกี่ยวกับคนมุสลิมทุกเรื่องโดยให้อยู่ในอำนาจสูงสุดของผู้นำตามข้อ 1 (พุทธพล มงคลวรรณ, 2553) จากข้อความที่กล่าวข้างต้นมิได้บอกถึง หะยีสุหลงสนับสนุนการต่อสู้ ท่านจะยึดหลักการเจรจา ต่อรองและขอสิทธิในความเป็นธรรม

### **ประเด็นบทเรียนทางประวัติศาสตร์**

บทเรียนจากการปกครองรัฐอิสลามในระบบกษัตริย์ตระกูลศรีวังสา ดังนี้

1. การยึดหลักการเจรจาระหว่างรัฐไทยและรัฐอิสลามปัตตานีย่อมปรากฏเป็นช่วง ๆ โดยในช่วงสมัยรัชกาลที่ 2-3 สมัยกษัตริย์มันศูร ชาฮ์ และกษัตริย์มูฮัมหมัด ชาฮ์ และสมัยราชที่ 6 ราชูปริภักดิ์ของราชวงศ์ศรีวังสา ทำให้บ้านเมืองมีความสงบ นอกจากมีการขยายด้านธุรกิจการค้า โดยเฉพาะในสมัยราชูปริภักดิ์ เป็นการส่งปืนใหญ่ปัตตานีขายให้แก่ญี่ปุ่นผ่านกษัตริย์ไทยในสมัยอยุธยา เป็นต้น

2. หลังจากถอยฝ่ายแพ้จากสงครามและมีการสูญเสียบรรดานักต่อสู้และนักการศาสนา ท่านได้เดินทางกลับเมืองมัทกะฮ์เพื่อสานต่อบทบาทในด้านการสอนและการเขียนตำรา

3. การไม่กลับมาของท่านสู่มาตราภูมิแสดงถึงท่านไม่มีมูลเกี่ยวกับการปลุกระดมเพื่อมีการต่อสู้แต่อย่างใด และส่วนมากท่านจะบอกถึงเรื่องเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยประวัติศาสตร์ของท่านอุมัร ในการใช้กลยุทธ์การปกครองและปรับใช้นโยบายที่ยึดหลักความยุติธรรมในหลาย ๆ ด้านอย่างเคร่งครัด

4. การเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ปัตตานีหลังสนธิสัญญาแองโกล สยาม 1909 ถูกใช้เป็นหลักฐานว่าปัตตานีถูกยึดเป็นอาณานิคม จนมีการสะท้อนถึง การรวมกลุ่มเป็นองค์กรในหมู่ประชาชน เป็น 2 กลุ่ม บางกลุ่มคิดว่า การกู้เอกราชคืนมาจากรัฐสยาม และบางกลุ่มจะต่อสู้ด้วยสันติและเจรจาขอสิทธิต่อไป

5. การขอสิทธิใน 7 ประเด็นของหะยีสุหลงนั้น เป็นการขอสิทธิเป็นธรรมและสิทธิความเป็นมลายูมุสลิมซึ่งแสดงถึงเข้าใจถึงวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของมุสลิม เช่น ขอแต่งตั้งบุคคลที่มีอำนาจในพื้นที่ให้เป็นคนรัฐบาลที่ได้มีการเลือกตั้งจากประชาชน และควรต้องเป็นข้าราชการมาจากคนในพื้นที่จำนวน 80% ตลอดจนการภาษามลายูให้เป็นภาษาทางการและภาษาไทยให้เป็นภาษารองเฉพาะในพื้นที่ 4 จังหวัด เป็นต้น

### **บทสรุป**

สรุปผลการวิเคราะห์ยุทธวิธีต่อสู้โดยสันติวิธีของเชคดาอุด อัลฟาฏอนี มีดังนี้

1. แนวทางการรู้จักแนวความคิดการต่อสู้ของเชคดาอุด

การเรียนรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นบ้านเมืองอยู่ในจิตสำนึกของท่านตลอด ตลอดชีวิตการเดินทางไปศึกษาต่อ ที่ประเทศอินโดนีเซียเป็นเวลา 2 ปี หลังจากนั้นเมื่อท่านอายุครบ 18 ปี ท่านเดินทางไปศึกษาต่อ ณ เมืองมัทกะฮ์ เป็นเวลา 30 ปี



และเดินทางไปศึกษาต่ออีก 5 ปี ณ เมืองมะดีนะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย (Ahamd Fathy al-Fathoni, 2013) เชื่อการศึกษาดังกล่าวเป็นการศึกษาภายในระดับตัวเองและสังคมปาตานีด้านการฟื้นฟูอารยธรรมและวิทยาการอิสลาม

## 2. จุดสะท้อนการต่อสู้ของเชคดาอุด

ความคิดเห็นของบรรดานักวิชาการด้านประวัติศาสตร์มีหลายมิติ ส่วนหนึ่งเห็นการกลับมาต่อสู้เชคดาอุดนั้นซึ่งไม่อาจพูดได้อย่างเต็มปากว่าเป็นแย่งชิงดินแดนปัตตานีคืนมา อาจหมายถึงการกลับมาของท่านเพื่อการยึดสิทธิคืนมา หมายถึงสิทธิทางศาสนาอิสลามคืนมา และคืนชนชาติมลายูให้มีตัวตนให้คงอยู่ตลอดไป ซึ่งทีมได้สรุป ดังนี้

1) ระบุในหนังสือประวัติศาสตร์รัฐเคดาห์ (Al-Tarikh Salasilah Negeri Kedah) กล่าวคือท่านได้ร่วมในสงครามช่วงปี ค.ศ. 1828-1832 (สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 1) ถือเป็นการก่อกบฏครั้งใหญ่ที่สุด และเป็นครั้งสุดท้ายของการปกป้องหัวเมืองมลายูต่ออำนาจรัฐสยาม สำหรับการกลับมาต่อสู้ในครั้งนั้น เป็นการปกป้องศาสนาและชาติพันธุ์มลายูให้คงอยู่กับชาวปาตานี (Muhamad Hasan, 1968)

2) ซึ่งสงครามครั้งนั้นเกิดขึ้นไม่ค่อยโดยเฉพาะในช่วงสุดท้าย แต่เพียงครั้งล่าสุดก็คงเป็นสมัยราชินีฮู (ค.ศ. 1624-35) ครั้งนั้นมียะโฮร์และปาห์ร่วมด้วยช่วยกันต่อต้านการโจมตีของอยุธยา จนต้องถอยทัพกลับไป (วันอิสซาน ตูแวลิเดะ, 2564)

3) การสูญเสียในครั้งนี้เชคดาอุดมีความเศร้าโศกใจเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากท่านได้สูญเสียสหายรักของท่าน คือ เชคอับดุลซอมัด อัลปาติมบานีย์ ทั้งนี้เนื่องจากมีการกล่าวกันว่าผู้ที่ชวนเชคอับดุลซอมัดมาร่วมรบสงครามครั้งนี้คือ เชคดาอุด อัลฟาฏอนี ที่เป็นสหายของท่านนั่นเอง (Abd Razak Mahmud, 2009)

## เอกสารอ้างอิง

- กันหา แสงรายา. (2553). "คนมลายูในโลกที่เปลี่ยนแปลง ภาพสะท้อนจากวรรณกรรมท้องถิ่น" [ออนไลน์]. ค้นเมื่อ 22 ธันวาคม 2565, จาก : <https://lek-prapai.org/home/view.php?id=394>.
- ชูลีพร วิรุณหะ. (2551). ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าของชาวมลายู. กรุงเทพมหานคร: ศักดิโสภณการพิมพ์.
- พุทธพล มงคลวรารณ. (2553). ปัตตานีและยะลาในรายงาน "ลับ" หลังญี่ปุ่นยกพลขึ้นบก วารสารรัฐสภา, 31(1), 19-36.
- พิริยศ ราธิมมูลา. (2545). บทบาทสถาบันอุลามาอู และการศึกษาอิสลามปัตตานีในอดีตตั้งแต่ ค.ศ.1785-1945. ปัตตานี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- วันอิสซาน ตูแวลิเดะ. (2564). ประวัติศาสตร์ ปาตานีผ่านการมองประวัติศาสตร์แบบระยะยาว: จากเจ็ดหัวเมืองถึงสนธิสัญญาแองโกลสยาม 1909 (1808-1909). วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 17(1), 187-189.
- แวยูโซะ ลีเดะ อับดุลยาลาเตะ สะและ. (2555). การวิเคราะห์แนวคิดทางปรัชญาอิสลามของนักคิดมุสลิมเชคดาอุดแห่งรัฐปัตตานี. ยะลา: มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา.
- เสนีย์อนุชิต การารเศรษฐ์. (2547). สยามประเทศไม่ได้เริ่มต้นที่สุโขทัย (พ.ศ.1202-1230). พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : เอส.พี. เอช พรินติ้ง.
- อารีฟิน บินจิ และคณะ. (2556). ปาตานี-ประวัติศาสตร์และการเมืองในโลกมลายู. สงขลา: มูลนิธิวัฒนธรรมอิสลามภาคใต้.
- อับดุลชุกร เด่นอะ. (2550). ชัยคดาอุด อัลฟาฏอนี: ปราชญ์ชายแดนใต้แห่งอาเซียน [ออนไลน์]. ค้นเมื่อ 22 ธันวาคม 2565, จาก <https://prachatai.com/journal/2007/05/12589>.
- Abd Razak Mahmud. (2009). Bunga Rampai Persuratan Melayu Wilayah Timur: Sejarah. Pemikiran dan Karya. Kota Bharu Kelantan: Pustaka Aman Press SDN. Bhd.
- Ahamd Fathy al-Fathoni. (2013). Ulama Besar Dari Fathoni. Kota Bharu Kelantan: Majlis Ugama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan.

- H.W.M. Shaghir Abdullah. (1987). *Syeikh Daud bin Abdullah al-Fathani : Penulis Islam Produktif Asia Tenggara*. Solo: C.V. Ramadhani, Indonesia.
- Ibrahim Syukri. (2006). *Sejarah kerajaan Melayu Patani*. Edisi Rumi, Published published : Penerbit UKM.
- Ismail Che Daud. (2012). *Tokoh - tokoh Ulama' Semenanjung Melayu (1)*. Kota Bharu Kelantan. Pustaka Aman Press Sdn. Bhd.: Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan.
- Muhamad Hassan bin To'kerani Mohd. Arshad. (1968). *Al-Tarikh Negeri Kedah*. Dewan Bahasa Pustaka. Kemenrian pelajaran Malaysia Kualalumpur.